

УДК 94(477:438)"200":27-67

Фарина А.С.

Луцький педагогічний коледж

Казмірчук О.А.

Луцький педагогічний коледж

ВОЛИНСЬКИЙ КОНТЕКСТ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ДІАЛОГУ В РЕЛІГІЙНІЙ ПЛОЩИНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано досвід подолання упереджень між православною та католицькою конфесіями на теренах Волині на тлі зближення контактів українців і поляків краю. Наголошено на відновленні головної святині католиків на Волині у 1991 р. Розкрито цілі створення та напрями діяльності Інституту церковних досліджень у Луцьку. Висвітлено особливості налагодження діалогу між православною, римо-католицькою та греко-католицькою вірою за посередництвом дискусій наукових кіл і духовенства регіону. Наведено приклади з життя місцевого населення як доказ подолання стереотипів між поляками й українцями Волині на релігійній основі.

Ключові слова: українці, поляки, Волинь, християнство, ХХІ століття.

Постановка проблеми. На діалозі поляків та українців Волині сьогодні так чи інакше позначаються міжконфесійні реалії, адже в усі часи релігія – об'єднавчий фактор у підтриманні національної самобутності народу. В історії знайдемо немало епізодів конфронтації між католицизмом і православ'ям на теренах краю, що відповідно породжувало взаємну неприязнь між носіями віросповідань. Нині наукові та духовницькі кола докладають максимум зусиль для вироблення єдиної стратегії співжиття християнства обох обрядів у регіоні. На початок ХХІ ст. оптимальні шляхи пошуку згоди – це організація спільних конференцій, взаємне відвідання богослужінь, належна увага до знакових подій в історії православної і католицької віри, заснування інституцій задля міжконфесійного балансу в краї. Актуальність проблематики концентрується навколо потреби вибудувати нову модель спілкування між пересічним поляком та українцем на теренах Волині, в якій релігійне питання не викликало б суперечностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На відміну від маси праць, що розглядають міжвоєнний і післявоєнний час, а також деяких публікацій щодо становлення та розвитку української полонії від 1990-х рр., питання відносин поляків та українців крізь призму віросповідання у сьогоденні розроблене побіжно, а звернення до цієї тематики

у регіональному аспекті практично відсутнє серед наукових розробок.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати досвід подолання упереджень між православною та католицькою конфесіями на теренах Волині на тлі зближення контактів українців і поляків краю. Визначено такі завдання:

- окреслити процес відновлення головної святині католиків на Волині у 1991 р.;
- розкрити цілі створення та напрями діяльності Інституту церковних досліджень у Луцьку;
- висвітлити особливості налагодження діалогу між православною, римо-католицькою та греко-католицькою вірою за посередництвом дискусій наукових кіл і духовенства регіону;
- зіставити місцевий матеріал із тезою про подолання стереотипів між поляками й українцями Волині на релігійній основі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доказом духовного відродження української полонії та гармонізації її життєдіяльності стало скасування будь-яких обмежень щодо традиційної для поляків римо-католицької церкви на початку 1990-х рр. Право на вільний вибір релігії, її сповідування, відправлення релігійних культів, відкрите вираження і поширення своїх релігійних переконань задеклароване у Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» (від 23 квітня 1991 р.), а також у ст. 35 Конституції України [4].

1991 року були відновлені богослужіння у кафедральному костелі Святих Петра й Павла у Луцьку. Спочатку меси проводилися в капличці з лівої сторони вівтаря, адже основне приміщення костелу тоді ще займав музей релігії й атеїзму. Вже на Великодні свята і на урочистості в честь Святих Петра і Павла поряд із кафедрою, переданою віруючим, проходила процесія на чолі зі львівським єпископом Рафалом Керницьким. Луцька єпархія спочатку була відновлена як деканат під керівництвом ксьондза Людвіка Камілевського. У 1998 р. Папа Іоанн Павло II ординарієм Луцької дієцезії призначив єпископа Маркіяна Трофим'яка, котрий до 2012 р. виконував цю почесну місію [8].

Задля збереження та популяризації історичної спадщини католицької церкви та інших християнських церков на теренах Волині 12 травня 2009 р. розпочав своє функціонування Інститут церковних досліджень у Луцьку [6]. Напрямами його діяльності було визначено:

- збір і розповсюдження інформації, що відповідає меті інституту – науковій і науково-дослідницькій діяльності, спрямованій на збереження та популяризацію історичної спадщини католицької та інших церков на території України, в т. ч. за допомогою проведення масових культурно-просвітницьких заходів;

- висвітлення діяльності інституту в періодиці, радіо і на телебаченні;

- дослідження архівних і бібліотечних матеріалів;

- організацію та проведення наукових досліджень;

- підготовку, систематизацію та публікацію досліджених матеріалів;

- поширення і впровадження наукових знань;

- участь у виробленні державної політики, перспектив і напрямів розвитку в галузі освіти, науки і свободи совісті;

- культурно-освітню діяльність;

- співробітництво з профільними установами й організаціями, участь і проведення конференцій, симпозіумів, у т. ч. міжнародних.

Поява Інституту церковних досліджень є важливим не лише з огляду на підвищення рівня уваги до сучасних проблем католицизму в краї, а й тому, що ця наукова структура у контексті своїх першочергових цілей виконуватиме ще одне завдання – подолання відстані між православною і католицькою вірами, яка зростала протягом минулих століть. З цього приводу влучним є висловлювання академіка Дмитра Степовика:

«Волинь не повинна бути тереном протистояння між католицизмом і православ'ям, між «польщиною і українщиною», а їх зустріччю. Створення Інституту церковних досліджень при Луцькій дієцезії на православної Волині – це символ майбутньої єдності <...> щоб ніколи не повторилося лихо 1943 року... ми повинні бути християнами без прикметників» [3].

У колі зацікавлень інституції опинилися й справи греко-католицької церкви, яка нині на Волині не надто поширена, проте дуже близько пов'язана з історією цих земель. Сьогодні вона стоїть перед великими викликами, спільними для католиків обох обрядів. Дослідження цієї проблеми опинилися в центрі дискусій міжнародної конференції «*Ut unum sint*» («Щоб були одно»), яка пройшла 6–9 травня 2010 р. в Луцьку. Почесний патронат над зустріччю мали місцеві єпископи: латинський – Маркіян Трофим'як і греко-католицький єкзарх – Йосафат Говера. Форум зібрав науковців із Луцька, Любліна, Кракова, Хелма, Познані, Острога і Львова [7, с. 15].

Очільник Інституту церковних досліджень у Луцьку, науковець Володимир Осадчий зазначав: «Обидві Церкви в минулому мають багато спільних історичних подій. Так, у XVIII ст. два єпископи з одним і тим же прізвиськом, Виговський, були пастирями латинської і візантійської спільнот. Звідси також на Волині постав особливий клімат, вельми сприятливий тому, щоб реалізувати заклик Іоанна Павла II, аби Церква дихала двома легенями. Бачимо і відчуваємо, що тут немає ані ворожості, ані упереджень. Немає такої ситуації, як в інших областях України, в яких греко-католики становлять більшість і де дві спільноти не підтримують одна одну. На Волині часто є так, що уніати, котрі не мають власних храмів, відправляють свої літургії в латинських храмах <...> тому сьогоднішня конференція не збуджує жодних застережень або здивувань, бо це є дуже органічне, нормальне і відповідає духу католицизму» [7, с. 16].

На міцному зв'язку греко-католицької церкви та Волині у минувшині наголошує і єпископ Маркіян Трофим'як, зауважуючи, що текст Берестейської унії написали в резиденції латинського єпископа в Торчині біля Луцька. На його думку, існує «велика потреба заглиблення в історію, щоб краще зрозуміти те, що з часом трапилося <...> після касації Унії царем і її ліквідації більшовиками в XX ст., нині Українська греко-католицька церква на цих теренах поволі відроджується – і це було головною причиною скликання цієї конференції...».

Окрім духовенства, питання міжконфесійного балансу хвилюють і місцеву владу, котру на форумі представляв заступник голови Волинської обласної ради Володимир Банада. Релігійну ситуацію він назвав відновленням справедливості: «Маємо дуже сприятливу атмосферу, завдяки якій плідно розвивається співпраця з Польщею. «Бог і Україна» – споконвічне гасло нашого народу. Хочемо знати правду про історію всіх подій на теренах нашої держави» [7, с. 17–18].

Розуміючи те, що релігія тісно переплітається з національною сутністю, Володимир Банада активно брав участь у всіх ініціативах на користь порозуміння між українцями та поляками. Зокрема, він долучився до ідеї будівництва пам'ятника замордованим полякам, який мав спочатку постати в Луцьку, проте був зведений у с. Павлівка (Волинська область). Як зазначав посадовець, «у ході зустрічей із делегаціями самоврядування із Хелма та Любліна разом дійшли розуміння, що досить вже ворожнечі, не потрібна нам напруга у відносинах між українцями та поляками. Ми є дітьми і онуками післявоєнних переселенців, котрі не по своїй волі залишили рідну Хелмську чи Волинську землі. Прийшов час на відкриття архівів, на пошук матеріалів для науковців. Живемо в іншому часі. Ми є іншими людьми. А про ті важкі часи нехай говорять історики, фахові дослідники. Ми є вічними сусідами, слов'янами, з одного кореня, тому мусимо радітися, як жити сьогодні й завтра. Ми християни зі спільними традиціями і звичаями. Тут є пам'ятки польської культури, а там – української. Не можна розпалювати ворожнечу, а навпаки, ми повинні краще пізнавати одне одного, передусім, історію. Якщо є якісь непорозуміння, навіть щодо воєнних конфліктів, то нехай тим займається історична наука...» [7, с. 20].

Теза про те, що українці та поляки долають стереотипи минувшини, є не тільки ключовим положенням нашої публікації, а й дійсністю сьогочасних тісних взаємин. Задля уникнення гололівності наведемо історії, які, на перший погляд, є непримітним фрагментом із життя пересічних людей, однак постають показовими і доречними у цьому контексті.

Приклад перший. У селі Рудники, що на відстані 50 км від Луцька, знаходиться братська могила замордованої родини Фелікса Трусевича, котрий сьогодні живе у Польщі. У південному напрямку від села, у лісі, була розташована колонія Обурки, поруйнована в листопаді 1942 р. Тоді винищили всіх мешканців поселення – 10 родин,

а Фелікс Трусевич дивом залишився живим. Після мордування людей в Обурках будинки спалили.

Минули роки, ліс розростався й поглинув увесь терен колишньої колонії, де сьогодні можна зустріти стару грушу, яка лишилася від колишніх садків, фрагменти бузку, слід від зарослого очеретом ставка, могутній дуб у центрі поселення. Це реліквії часів, коли тут пульсувало життя, а нині вони служать як пункти орієнтації у пошуку місць будинків колонії.

Фелікс Трусевич за час свого свідомого життя здійснив чотири паломництва до могили рідні, похованої поблизу с. Рудники – у 1990, 1991, 2002, 2010 рр. Кожного разу він разом із членами своєї теперішньої сім'ї упорядковував це місце, загороджував і поставив дерев'яний хрест із відповідною таблицею про спочинок мешканців польської колонії.

Після трьох відвідин могили Трусевичі бачили, що ніхто з мешканців сусіднього українського села Рудники не цікавиться нею, адже заставали її занедбаною та зарослою кущами й зіллям. Лише у 2010 р. (з 2 по 4 червня), через двадцять років після першого візиту, ситуація кардинально змінилася – могила виявилася доглянутою. Біля трьох хрестів, із яких лишилися тільки фрагменти, був поставлений великий дубовий струганий і гарно стилізований хрест із таблицею з попереднього. Достеменно невідомо, хто саме це зробив, та зрозуміло – то справа рук українців, мешканців села Рудники. Це чи не найбільш промовистий акт солідарності з поляками, зичливості й поваги до невинних жертв.

Фелікс Трусевич разом із синами й онукою мали намір ушанувати пам'ять полеглої рідні у богослужінні за померлих. Оскільки священник із кафедрального костелу у Луцьку не зміг прибути до означеної місцини, зважаючи на те, що на 3 червня припадає свято Божого Тіла, був запрошений православний отець Ярослав Масінюк із Рудник. Як зазначає голова сімейства, таке рішення прийняли свідомо, бо православ'я – це християнська релігія, дуже близька католицизму і, по-друге, в цій могилі поховані останки осіб українського походження [9].

Приклад другий. Про утвердження толерантності у відносинах православних і католиків на території регіону промовисто свідчать факти з різних його куточків. Збереглися свідчення, що уже в середині 1990-х рр. «до римо-католицької святині у смт Маневичі (Волинська область) тягнулися й віруючі інших конфесій, зокрема православні, адже одні й інші належать до єдиної

Християнської церкви зі спільними заповідями, ідеалами, вірою» [5]. Місцевий ксьондз Анджейт Квічала пояснює це й тим, що тоді поблизу ще не функціонувала жодна церква, тому до костелу приходила значна кількість православних, котрі нині моляться вже у своїх святинях. Він же підкреслює, що із колишніми прихожанами парафія має досить хороші взаємини, й дотепер запрошуючи на свята, а православний хор частенько співає в костелі. У дні, коли вони долучаються до богослужінь, священник відправляє месу виключно українською мовою. Звучання польської не є принциповим, до того ж, значна частина тутешньої римо-католицької спільноти виховувалася уже теж в українському середовищі. Для ксьондза особисто мовна дилема не є визначальною, адже йому важливо, щоби під час служби відчувалося духовне єднання – без поділу на моє і твоє [10].

Приклад третій. Подолання непорозумінь минувшини на релігійному ґрунті між уродженцями Волинської землі з українським і польським корінням є одним із провідних завдань полонійних осередків, що діють у краї. Здобутки одного з них – Товариства польської культури імені Міхала Огінського у м. Любомль – є гідним зразком для наслідування. Справою, в якій місцеві православні та католики могли б об'єднатися, було обрано впорядкування сакрального місця – польського кладовища на території Любомля, де найраніше поховання датуються 1865 р., а найпізніше – 1954 р. [12]. Особливо масштабний обсяг робіт був проведений навесні 2012 р., коли до цієї акції долучилася група польських громадян із міст Хелм, Воля Угрузька та Влодава (Республіка Польща) [11]. Серед півсотні чоловік були пожежники, прикордонники, вчителі, комунальні працівники.

Більшість українців, які взяли участь в облаштуванні цвинтаря, не мають кровних зв'язків із польською спільнотою. Жителі містечка Віта й Микола Газюки долучилися до цієї справи тому, що на цвинтарі поховані поляки, котрі колись народилися в Любомлі, жили, працювали, а це все – частина нашої історії. Любомльчанка Тамара Гурецька мала свої підстави для участі у доброму помислі. Її діди-прадіди поховані у Рівненській області, а прабабуся була полькою. На православному кладовищі Любомля на могилах батьків прибирання для пані Тамари є звичним, а от їхати на Рівненщину нема можливості. Тож уже декілька років упорядковує місцеві католицькі поховання з надією, що, можливо, в іншій області хтось учинить так само [1]. Ці факти свідчать про щонайменше відчутну приязнь місцевого населення до осіб польського походження, які бережуть пам'ять про померлих родичів шляхом дбайливого ставлення до сакрального місця.

вані у Рівненській області, а прабабуся була полькою. На православному кладовищі Любомля на могилах батьків прибирання для пані Тамари є звичним, а от їхати на Рівненщину нема можливості. Тож уже декілька років упорядковує місцеві католицькі поховання з надією, що, можливо, в іншій області хтось учинить так само [1]. Ці факти свідчать про щонайменше відчутну приязнь місцевого населення до осіб польського походження, які бережуть пам'ять про померлих родичів шляхом дбайливого ставлення до сакрального місця.

Висновки. Попри напружені у ретроспективі відносини православної та католицької церков на землях України, Волинський край лишається місцем відносної толерантності та пошуку шляхів мирного співжиття. Носіями того чи іншого віросповідання виступають пересічні люди, у цьому разі, виходячи із загалу – поляки-католики й українці-православні. Розлад між колами духовницькими відповідно спричиняє суперечності між вірянами різних обрядів. Волинь же стала тереном, де звичним було явище взаємодопомоги та підтримки між представниками різних конфесій.

На початку ХХІ ст. пошук ефективних форм налагодження діалогу між православною та римо-католицькою і, зрештою, греко-католицькою вірою на Волині активізувався й поступово набирає нових обертів. Поштовхом до цього можна сміливо назвати інтенсифікацію українсько-польського співробітництва у гуманітарній сфері, невід'ємним елементом чого є контакти у духовній площині. Наочним прикладом зближення Церков у сьогоденні в означеній місцевості є створення інституцій конкретного спрямування та проведення різних зібрань за участю як представників наукових кіл, так і духовенства. Приклади з буденного співжиття українців і поляків ілюструють лояльне ставлення волинян до польського населення, яке свого часу проживало поряд. За останні двадцять років у обох спільнот визріло розуміння спорідненості, чуття єдиного коріння з Волинської землі. Це є важливим з огляду на те, що саме реалії локального рівня мають вирішальне значення у творенні істинної картини загальнодержавного масштабу.

Список літератури:

1. Впорядкували цвинтар. *Наше життя*. 2012. 26 квітня. С. 2.
2. Закони. Основні чинні кодекси і закони України / уклад. Ю.П. Єлісєв. Київ : Махаон, 2003. С. 113–117.
3. Зі статутних положень Інституту церковних досліджень. *Воля з Волині : релігійно-суспільне видання римо-кат. Луцької дієцезії*. 2009. Травень-червень. С. 6.

4. Конституція України : станом на 1 вересня 2016 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.
5. Мельниченко Т. Звучить в костелі Слово Боже. *Нова доба*. 1994. С. 4.
6. о. Вітольд-Йосиф Ковалів. Інавгурація Інституту церковних досліджень у Луцьку. *Воляннз з Волині : релігійно-суспільне видання римо-кат. Луцької дієцезії*. 2009. Травень-червень. С. 3.
7. Порозуміння є можливим: 6–9 травня 2010 р. в Луцьку проводили дебати на тему Греко-Католицької Церкви на Волині. *Воляннз з Волині : релігійно-суспільне видання римо-кат. Луцької дієцезії*. 2010. Травень-червень. С. 15.
8. П'ясецький В. Ювілей Луцького кафедрального костелу. *Monitor Wolynski*. 2012. 24 травня. С. 1–2.
9. Трусевич Ф. Репортаж з подорожі на Волинь. *Воляннз з Волині : релігійно-суспільне видання римо-кат. Луцької дієцезії*. 2010. Вересень-жовтень. С. 16–17.
10. Kruczek Adam. Żal kresowych stanic. *Nash dziennik*. 2010. 23–24 października. S. 22.
11. Lista osób wyjeżdżających do Lubomla w dniu 21 kwietnia 2012 r. *Żespół Szkół w Woli Uhruskiej. Поточний архів Товариства польської культури імені Міхала Огінського у м. Любомль*.
12. Popek Leon, Anatol Sulik, Jacek Bury. Cmentarz rzymskokatolicki w Lubomlu. 600-lecie Parafii w Lubomlu. Lublin : Wydawnictwo Polihymnia 2010. S. 6.

ВОЛЫНСКИЙ КОНТЕКСТ УКРАИНСКО-ПОЛЬСКОГО ДИАЛОГА В РЕЛИГИОЗНОЙ ПЛОСКОСТИ В НАЧАЛЕ XXI ВЕКА

В статтє проанализирован опыт преодоления предубеждений между православной и католической конфессиями на территории Волыни на фоне сближения контактов украинцев и поляков края. Внимание уделено восстановлению главной святыни католиков на Волыни в 1991 г. Раскрыто цели создания и направления деятельности Института церковных исследований в Луцке. Освещены особенности налаживания диалога между православной, римско-католической и греко-католической верой посредством дискуссий научных кругов и духовенства региона. Приведены примеры из жизни местного населения в качестве доказательства преодоления стереотипов между поляками и украинцами Волыни на религиозной основе.

Ключевые слова: украинцы, поляки, Волынь, христианство, XXI век.

VOLYN CONTEXT OF THE UKRAINIAN-POLISH DIALOGUE IN THE RELIGIOUS PLANE AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

The article analyzes the experience of overcoming prejudices between Orthodox and Catholic confessions in the Volyn with the approaching of the contacts of Ukrainians and Poles of the region. It was emphasized on the restoration of the main holy place of Catholics in Volyn in 1991. The purpose of creation and directions of activity of the Institute of Church Research in Lutsk is disclosed. The peculiarities of establishing dialogue between Orthodox, Roman Catholic and Greek Catholic faith through the discussions of scientific circles and clergy of the region are highlighted. Examples from the life of the local population are presented as proof of the destruction of stereotypes between Poles and Ukrainians of Volyn on a religious basis.

Key words: Ukrainians, Poles, Volyn, Christianity, XXI century.